

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN LİBYA POLİTİKASI

ASLIHAN ALKANAT

SETA | PERSPEKTİF

OCAK 2020 · SAYI 261

- 2011 sonrası AB'nin Libya politikası nasıl şekillenmiştir?
 - AB için Libya'nın stratejik önemi nedir?
- Son dönemde AB'nin Libya'daki taraflara yönelik tutumu nasıldır?
 - Libya konusunda Fransa ve İtalya arasındaki ihtilaf AB'nin Libya politikasını nasıl etkilemektedir?

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) için Libya petrol rezervleri ve coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. 2011'de ülkede çıkan halk ayaklanmaları sonrası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla yapılan NATO müdahalesi sonucunda Libya'da istikrar sağlanamamış ve mevcut krize sebep olan çift başlı bir yönetim ortaya çıkmıştır. AB ülkeleri ise bu süreçte fikir birliğine varamamış ve bu durum Libya'daki krizin daha da derinleşmesine ve farklı aktörlerin bu ülkede etkinlik kazanmasına sebep olmuştur. Müdahale sonrası yeniden siyasi istikrarın sağlanamadığı Libya'nın batısını BM tarafından meşru kabul edilen Fayiz Serrac'ın liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) yönetirken ülkenin doğusunu ise Kaddafi yönetiminde görev yapmış darbeci General Hafter'e bağlı ve kendisini Libya Ulusal Ordusu olarak tanımlayan milis gruplar ele geçirmiştir. AB'nin bu süreçte güçlü bir politika izleyememesi ve etkin bir aktör olarak ön plana çıkamaması önde gelen AB ülkelerinden Fransa ve İtalya'nın Libya krizinde anlaşmazlık yaşamalarına sebep olmuş ve AB'nin iki ülke arasında ara bulucu-

luk konusunda da üzerine düşeni yerine getiremediği görülmüştür.

Bu perspektifte öncelikle 2011'de Kaddafi'ye karşı başlayan halk hareketleri sürecinde AB'nin Libya'ya yönelik nasıl bir politika izlediğinin üzerinde durulmakta, ardından Libya'nın AB için neden önemli bir mesele olduğu açıklanmaktadır. 2019 itibarıyla AB'nin Libya politikasının söylem ve pratik olarak karşılaştırmalı değerlendirmesi yapıldıktan sonra ise Fransa ve İtalya arasındaki ihtilafın AB'nin politikalarını nasıl etkilediği açıklanmaktadır. Perspektifte genel olarak AB'nin neden etkin bir aktör olarak Libya meselesinde ön plana çıkamadığı sorusuna da cevap verilmeye çalışılmaktadır.

2011 SONRASI AB'NİN LİBYA POLİTİKASI

1969'da darbeyle Libya'nın başına geçen Muammer Kaddafi yönetimine karşı başlayan halk ayaklanmaları 2011'de şiddetlenmiş ve AB bu süreçte Libya'daki Kaddafi yönetimine karşı askeri ve ekonomik yaptırım uygulamıştır.¹ 11 Mart 2011'de Libya'da Kadda-

1. "Libya Crisis: EU Agrees Sanctions as UK Warns of 'Day of Reckoning' for Gaddafi", *Guardian*, 28 Şubat 2011.

ASLIHAN ALKANAT

Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2016'da mezun olmuştur. 2019'da aynı üniversitede Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır.

fi yönetiminin sona erdiğini ilan eden AB 22 Mayıs 2011'de Bingazi'de elçilik açmış² ve burada Libya Ulusal Konseyini desteklemiştir. Kaddafi'nin direnişinin devam etmesiyle ortaya çıkan ayaklanmalar süresince AB, Libya'ya 155 milyon avrodan fazla maddi destekte bulunmuştur.³ Libya'da çatışmaların şiddetlenmesiyle NATO Mart 2011'de –BMGK'nin 1973 sayılı kararıyla– bu ülkeye müdahale etmiştir. Öncelikle Libya'da uçuşa kapalı bir bölge oluşturularak Kaddafi'ye bağlı güçler havadan bombalanmıştır. Müdahalenin ardından Ekim 2011'de Kaddafi'nin linç edilerek öldürülmesi⁴ sonrasında ise Bingazi'de bir konsey kurulmuş ve Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) adı verilen bu konsey AB'nin de dahil olduğu Libya Temas Grubu tarafından Libya'nın tek meşru temsilcisi olarak tanınmıştır.⁵ UGK'nin Libya'nın meşru hükümeti olarak tanınmasının ardından Eylül 2011'de Paris'te Libya'nın geleceğinin inşasına yönelik yapılan toplantıya UGK ülkeyi temsilen katılmıştır.⁶

Tam bu noktada 2011'de Libya'ya yapılan müdahalede AB ülkeleri arasında görüş ayrılıklarının yaşandığı belirtilmelidir. Libya'daki son gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda benzer görüş ayrılıklarının devam ettiği görülmektedir. NATO'nun Libya müdahalesi sürecinde Fransa gerek Afrika'daki sömürgeci geçmişi gerekse ekonomik çıkarları nedeniyle Kaddafi yönetimine karşı öncü bir rol oynamıştır. Fransa'nın aktif Libya politikası izlemesinde tarihsel ve ekonomik çıkarlarının yanı sıra dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin AB

içerisinde tek taraflı bir politika izleme tercihinin de etkisi bulunmaktadır. Bu süreçte Almanya'nın NATO'nun Libya müdahalesi konusunda BMGK içerisinde çekimser oy kullanması göz önünde bulundurulduğunda⁷ AB içerisinde Libya konusunda ikiliklerin olduğu açıkça görülmektedir. Burada AB ülkelerinin Libya'da farklı çıkarlara sahip olması ve bu çıkarların korunmasına yönelik farklı yollar benimsemiş olmaları Birliğin bu krizde ortak bir tavır ortaya koymasını güçleştirmiş ve Libya özelinde AB etkisiz bir aktör konumuna gelmiştir.

2011 NATO müdahalesi sonrasında Libya'daki siyasi istikrarsızlık üç sene boyunca devam etmiştir. 2012 seçimlerine kadar ülke yönetimini UGK elinde bulundurmuş ve Temmuz 2012'de Genel Ulusal Kongreye yönetim devredilmiştir. Bu süreçte en önemli sorunlar ise Kaddafi yönetiminde görev yapmış kişilerin ve 2011'de Libya'da devrime katılmış kişilerin ülkede kurulan yeni hükümet içerisindeki aktif rolü olmuştur.⁸ 2014 seçimleri sonucunda ise siyasi kriz son bulmamış aksine artarak devam etmiştir. Mayıs 2014'te Kaddafi döneminde görev yapan emekli Tümgeneral Halife Hafter öncülüğünde bir darbe girişiminde bulunulmuş ve Hafter'e bağlı milis gruplar tarafından ülkede meşru kurumlara saldırılar gerçekleştirilmiştir. 17 Aralık 2015'te BM'nin aktif rolüyle Libya'da istikrarın sağlanması için “Libya Siyasi Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Trablus merkezli UMH, AB ve BM tarafından Libya'nın tek meşru hükümeti olarak kabul edilmiştir.⁹ Darbeci General Halife Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu isimli milis grupların desteklediği Temsilciler Meclisi ise Tobruk merkezli gayrimeşru yönetimini sürdürmüş ve Libya'da iki başlı siyasi kriz devam etmiştir.

2. “EU Promises Support in Libyan Rebel Stronghold”, Euronews, 23 Mayıs 2011.

3. “The EU's Response to the Arab Spring”, European Commission, 16 Aralık 2011, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_918, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2020).

4. Alan J. Kupelman, “Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure”, *Foreign Affairs*, (Mart-Nisan 2015).

5. “Fourth Meeting of the Libya Contact Group”, NATO, 15 Temmuz 2011, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2011_07/20110926_110715-Libya-Contact-Group-Istanbul.pdf, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2020).

6. “At Paris Conference, Ban Pledges UN Support for Democratic and Stable Libya”, UN News, 1 Eylül 2011, <https://news.un.org/en/story/2011/09/385432-paris-conference-ban-pledges-un-support-democratic-and-stable-libya>, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2020).

7. “Resolution 1970 (2011)”, *United Nations Security Council*, Sayı: 6491, 26 Şubat 2011.

8. Burak Güneş, “Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, (Kasım 2018).

9. Detaylı bilgi için bkz. “Libyan Political Agreement”, United Nations, 17 Aralık 2015, <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>, (Erişim tarihi: 5 Ocak 2020).

AB İÇİN LİBYA'NIN STRATEJİK ÖNEMİ

AB'nin Libya ile ilişkileri incelendiğinde enerji güvenliği, ticaret ve göç konusunun oldukça ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle enerji güvenliği meselesi AB'nin Libya politikasının şekillenmesinde kritik bir yere sahiptir. Kaddafi yönetiminin gücünü büyük oranda yitirdiği 25 Eylül 2011'den itibaren yeniden petrol sevkiyatına başlayan Libya,¹⁰ AB'nin ticari ilişkilerinde dünya sıralamasında ithalatta 25. sırada bulunmaktadır.¹¹ 2018'de AB-Libya ticari ilişkilerinde toplam ithalat 16,786 milyon avro iken toplam ihracat ise 4,521 milyon avrodur. 2018'deki toplam ithalatın yüzde 99,3'lük kısmını ise enerji oluşturmaktadır. Siyasi istikrarsızlıkların sürekli olarak artmaya başladığı 2012'den itibaren azalan ticaret 2016'da en düşük seviyesini görmüş ve 2017'den itibaren önemli oranda artmaya başlamıştır. Ticarete 2018 ile 2017 karşılaştırıldığında ise AB-Libya arasındaki ithalat büyüme oranı yüzde 44,7 ve ihracat büyüme oranı da yüzde 23,9 olarak artış göstermiştir.¹² Söz konusu ekonomik veriler Libya'nın ticari partner olarak AB açısından önemini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Libya'nın istikrarlı bir yapıya kavuşturulması ticaret ve ekonomik ilişkilerin devam etmesi açısından hayati bir öneme sahiptir.

AB ülkeleri için enerji oldukça önemli olmakla birlikte söz konusu ülkeler petrol ithalatının yüzde 40'ını OPEC aracılığıyla karşılamaktadır.¹³ Libya'nın aynı zamanda OPEC içerisinde petrol payı en fazla olan yedinci ülke olması ve zengin petrol rezervlerine sahip bulunması sebebiyle de AB ülkeleri için önemli bir yere sahiptir.

10. "Kronoloji: Libya Devrimi", Aljazeera Türk, 29 Kasım 2011.

11. "Client and Supplier Countries of the EU28 Merchandise Trade", European Commission Directorate- General for Trade, 13 Eylül 2019, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf, (Erişim tarihi: 7 Ocak 2020).

12. "European Union, Trade in Goods with Libya", European Commission Directorate-General for Trade, 3 Haziran 2019, https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_libya_en.pdf, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2020).

13. "Organisation of Petroleum Exporting Countries", European Commission, 8 Ocak 2020, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/organisation-petroleum-exporting-countries>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

Yıl	İthalat (Milyon Avro)	İthalat Büyüme Oranı (Yüzde)	İhracat (Milyon Avro)	İhracat Büyüme Oranı (Yüzde)	Toplam Ticaret (Milyon Avro)
2008	35,327	-	5,853	-	41,180
2009	20,872	- 40,9	6,539	11,7	27,411
2010	29,240	40,1	7,123	8,9	36,363
2011	10,447	- 64,3	2,119	- 70,3	12,566
2012	32,830	214,3	6,372	200,7	39,201
2013	23,205	- 29,3	7,844	23,1	31,049
2014	12,473	- 46,3	5,137	- 32,2	17,789
2015	7,528	- 39,7	4,163	- 21,7	11,691
2016	4,876	- 35,2	3,450	- 17,1	8,327
2017	11,601	137,9	3,648	5,7	15,249
2018	16,786	44,7	4,521	23,9	21,307

Ülke	Ham Petrol Rezervi (Milyar Varil)	OPEC Payı (Yüzde)
Venezuela	302,81	25,5
Suudi Arabistan	267,03	22,4
İran	155,60	13,1
Irak	145,02	12,2
Kuveyt	101,5	8,5
Birleşik Arap Emirlikleri	97,80	8,2
Libya	48,36	4,1
Nijerya	36,97	3,1
Cezayir	12,20	1
Ekvador	8,27	0,7
Angola	8,16	0,7
Kongo Cumhuriyeti	2,98	0,3
Gabon	2	0,2
Ekvator Ginesi	1,10	0,1

Tablo 2'de görüldüğü üzere 2018 dünya ham petrol rezervleri payı itibarıyla Libya, OPEC içindeki en fazla paya sahip yedinci ülkedir. Ham petrol ko-

14. "European Union, Trade in Goods with Libya", s. 3.

15. "OPEC Annual Statistical Bulletin 2019", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (Erişim tarihi: 30 Aralık 2019).

nusunda önemli rezerv yataklarına sahip Libya için AB'nin politika yapım sürecinde petrol arzı ön planda tutulmaktadır. AB'nin enerji alanında önemli ticari ilişkilerinin bulunduğu Libya, AB ülkeleri özelinde de önemli rekabet sahalarından biri olarak görülmektedir.

Ekonomik ve enerji güvenliği konularının yanı sıra AB'nin Libya politikasını şekillendiren bir diğer önemli mesele de göç konusu olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından yayımlanan resmi rakamlara göre Ocak-Aralık 2019 arasında İtalya'ya Libya kökenli 196 mülteci geçiş yapmak istemiştir.¹⁶ Aynı zamanda Cezayir, Nijerya, Mali gibi Afrika ülkeleri de Akdeniz'e geçmek için Libya güzergahını kullanmaktadır. Afrikalı mültecilerin Libya'dan Akdeniz'e geçerek İtalya kıyılarından AB ülkelerine ulaşması Avrupa'da aşırı sağın ve popülizmin oldukça artış gösterdiği son dönemde AB açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. AB, Libya'da Kaddafi sonrası yaşanan kriz ve çatışma süresi boyunca Akdeniz üzerinden birçok mültecinin Avrupa ülkelerine giriş yapmasını engellemek adına İtalya ve Malta özelinde birtakım kararlar almıştır.

Avrupa'da göç sebebiyle yaşanan ekonomik ve toplumsal sorunlar bir yandan popülizmin ve aşırı sağın yükselmesine sebep olmuş bir yandan da Afrika'nın Akdeniz'e açılan kapısı olan Libya'nın istikrara kavuşmasının AB için önemini artırmıştır. 2017'den beri Libya'da UMH ile yapılan ve sahil güvenliklerin mültecilerin Akdeniz'e geçişini engellemesi konusunda AB tarafından finanse edilmesine yönelik anlaşma insan hakları örgütleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Libya'da sahil güvenliğinin Afrika için AB Acil Güven Fonu kapsamında desteklenmesi sonucunda 2016-2019 arasında Libya'da Uluslararası Göç Örgütüne (IOM) 88 milyon avro ve UNHCR'ye ise 47 milyon avro ödenmiştir. Benzer şekilde AB tarafından verilen ekipmanlarla desteklenen sahil güvenlik güçlerine yine Birlik tarafından göçün durdurulması için eğitim de verilmiştir.¹⁷

16. "Operational Portal Refugee Situations", UNHCR, 7 Ocak 2020, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

17. Sally Hayden, "The U.N. is Leaving Migrants to Die in Libya", *Foreign Policy*, 10 Ekim 2019.

Haziran 2015'te AB ülkeleri, Libya'dan gelen mültecileri durdurmak için Avrupa Birliği Akdeniz Gücü (EUNAVFOR) adıyla İtalya merkezli bir deniz gücü oluşturmuştur. Akdeniz'de düzensiz göçle mücadele etme kapsamında Sofya Operasyonu adı ile de bilinen deniz gücüne 22 ülkeden 1.318 asker, 1 uçak gemisi ve 3 gemi ile denizde devriye görevi yürütebilme ve göçmenleri taşıyan gemileri arama ve gemilere el koyma yetkisi verilmiştir.¹⁸

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) tarafından Temmuz 2018'de Libya'da dört farklı mülteci kampı üzerinde yapılan araştırmada kamplarda bulunan mültecilerin maruz kaldıkları istismar, hastalık gibi problemler dolayısıyla yaklaşık 700 bin civarındaki mültecinin yaşadığı şartların oldukça ağır olduğu ortaya konulmuştur. AB yetkilileri tarafından ise Libya'da mültecilerin yaşam şartlarının kötülüğünün farkında olduğu ve bu durumun düzeltilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiğine dair açıklamalar yapılmıştır.¹⁹ AB karar vericileri söylem düzeyinde Libya'da mülteci kamplarındaki mültecilerin yaşam koşullarına dair olumlu ve somut adımlar atılacağı yönünde açıklamalar yapsalar da pratikte bunların karşılık bulmadığı görülmektedir. Öyle ki Libya'dan AB topraklarına Akdeniz üzerinden gelen mültecilerin engellenmesi ve geçen mültecilerin Libya'ya geri gönderilmesi için sahil güvenliğe finansal destekte bulunması ortaya konulan söylemlerle uyuşmayan politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç meselesinin yanı sıra Libya'da radikal terör örgütleriyle mücadele ve terör örgütlerinin bölgeyi istikrarsızlaştırıcı etkilerini yok etme konuları da AB karar vericileri açısından hayati önemdedir. Libya'da yaşanan istikrarsız ortam ve merkezi/güçlü bir yapının eksikliği ise terör örgütlerinin güçlenmesine ve yayılmasına zemin hazırlayacağı için AB orta ve uzun vadede bu ülkede sürekli istikrarın sağlanması, göçün

18. "Sofya Operasyonu: AB İnsan Tacirlerine Savaş Açtı", Euronews Türkçe, 7 Ekim 2015.

19. "No Escape from Hell: EU Policies Contribute to Abuse of Migrants in Libya", Human Rights Watch, 5 Temmuz 2018, <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

engellenmesi, terör örgütlerinin bertaraf edilmesi ve mevcut ticari ilişkilerin sürdürülmesini amaçlamaktadır. AB, Afrika'ya açılan kapılarından biri ve Akdeniz'in karşısındaki komşusu olması sebebiyle istikrarlı bir Libya'ya diğer birçok aktörden daha fazla ihtiyaç duyan bir aktör konumundadır.

SON DÖNEMDE AB'NİN LİBYA POLİTİKASI

AB'nin Libya'nın istikrara kavuşturulması yönündeki en önemli politikalarından biri ara buluculuk faaliyetleridir. Fakat gerçekleştirilen NATO müdahalesinin ardından Libya'daki krizi çözmek için yapılan ara buluculuk faaliyetleri oldukça zayıf ve etkisiz kalmıştır. 2019'da Libya'da yaşanan kriz daha da derinleşirken AB yöneticilerinin benzer şekilde güçlü bir adım atmadığı görülmüştür. 4 Nisan 2019'da darbeci General Hafter'e bağlı milis grupların Trablus'ta bulunan meşru UMH'yi tehdit etmesi ve roketli saldırı düzenlemesi Libya'daki krizin giderek büyümesine ve çatışmaların şiddetlenmesine sebep olmuştur. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in bu ülkedeki siyasi ikiliğin çözüme kavuşturulması için Libya Ulusal Konferansı düzenlemek ve tarafların uzlaşmasını sağlamak amacıyla bölgede bulunduğu esnada Hafter güçlerinin hava saldırısı gerçekleştirmesi yalnızca AB'nin değil BM'nin de Libya konusunda aktif ve etkili bir politika izleyemediğini göstermektedir. BM ile benzer şekilde AB'nin de bu saldırılara yönelik tutumu eleştiri ve kınamanın ötesine geçmemiştir. Bu kapsamda gerek AB'nin gerekse önde gelen AB ülkelerinin Hafter'e yönelik baskı kurma, müzakere masasına oturtma, ateşkes ilan edilmesini sağlama ve diyalog mekanizmasını hayata geçirme gibi konularda çekingen, isteksiz ve başarısız kaldıkları oldukça dikkat çekicidir.

Temmuz 2019'da Hafter'e bağlı milis kuvvetlerin yerleşim yerlerini ve mülteci gözetli merkezlerini bombalamasının ardından AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından bir açıklama yapılmıştır. Mogherini açıklamasında saldırıyı kınarken AB'nin bölge halkına ve göçmenlere yönelik yardımlarının devam edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda BM temsilciliğinden de yeniden siyasi

uzlaşmayı sağlayacak bir sürecin başlatılması gerektiğine yönelik çeşitli açıklamalar gelmiştir.²⁰ Eylül 2019'da ise Libya'nın meşru hükümetinin başkanı Serrac'ın Mogherini ile yapmış olduğu görüşmede AB'nin Libya krizinde fikir birliğine varması ve silah ambargosu ihlallerine yönelik tepki göstermesi gerektiği konularında anlaşılmıştır.²¹ Fakat bu görüşme sonrası varılan kararlara rağmen AB benzer şekilde somut ve etkili politikalar ortaya koyma konusunda başarısız olmuştur.

AB yetkilileri Libya'daki krize yönelik tüm Libya'yı temsil eden tek bir hükümet kurulması ve parlamenter sistemin uygulanması için BM'nin ara buluculuk yapması gerektiğini dile getirmektedir. Özellikle silah ambargosunun delinmesinin engellenmesi ve petrol rezervlerinin korunarak enerji güvenliğinin sağlanması gerektiği açıklamaları sık sık yapılmıştır.²² Fakat bu açıklamaların pratikte Libya'daki krizi bitirebilecek bir karşılığı olmamış, ilgili aktörleri harekete geçirmeyi sağlayamamıştır.

Türkiye'nin Libya'nın meşru hükümeti UMH ile 27 Kasım 2019'da Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına yönelik yapmış olduğu anlaşmaya dair AB'nin tepkisi değerlendirildiğinde ise yine çelişkili bir politikanın ortaya çıktığı görülmektedir. AB, Türkiye'nin UMH ile yapmış olduğu anlaşmayı eleştirmiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.²³ AB Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen ise Türkiye ve Libya'nın imzalamış olduğu anlaşmanın "kabul edilemez" olduğunu, bu konuda Yunanistan'ın yanında olduklarını ve Türkiye'nin uyarılması gerek-

20. "Yüksek Temsilci Federica Mogherini'nin Libya'daki Son Gelişmelere Dair AB Adına Yaptığı Açıklama", AB Türkiye Delegasyonu, 5 Temmuz 2019, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/yukse-temsilci-federica-mogherininin-libyadaki-son-gelistmelere-dair-ab-adina-yaptigi>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

21. "PC Head Calls for EU Unified Position Towards the Libyan Crisis", Libya Observer, 26 Eylül 2019, <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/pc-head-calls-eu-unified-position-towards-libyan-crisis>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

22. "EU High Representative Calls for More Action to Prevent the Flow of Weapons to Libya", Libya Observer, 6 Temmuz 2019, <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/eu-high-representative-calls-more-action-prevent-flow-weapons-libya>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

23. "Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?", BBC Türkçe, 10 Aralık 2019.

tiğini vurgulamıştır.²⁴ GKRY ve Yunanistan'ın AB üyesi olmaları nedeniyle AB'nin, Türkiye'nin Libya'da meşru hükümetle yapmış olduğu anlaşma konusunda taraflı bir tutum izlediği görülmektedir. Bunun nedeninin UMH ile Ankara arasında imzalanan anlaşmaların –Türkiye'ye Libya konusunda gösterilen tepkilerin Libya'dan ziyade– AB ülkelerinin Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi *bypass* eden teşebbüslerini boşa çıkarmasıyla ilgili olduğu açıktır.

Türkiye'nin Libya'da meşru hükümet tarafından yaşanan krizin çözümü ve insan hakları ihlallerini engellemek için çağrılmasının²⁵ ardından TBMM'de Libya tezkeresi kabul edilmiş, AB'nin Türkiye'nin politikasına yönelik tavrı ise değişmemiştir. BM'nin Libya'ya yönelik uygulamış olduğu silah ambargosuna uyulması gerektiği AB yetkilileri tarafından açıklanmış ve Libya'da askeri bir çözümün olamayacağını belirtmesinin ardından Türkiye'nin Libya politikası eleştirilmiştir.²⁶ 7 Ocak 2020'de Brüksel'de yapılan AB yetkilileri, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya dışişleri bakanlarının katıldığı AB zirvesinde ise AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, Türkiye'nin Libya'ya yönelik müdahalesinin bu ülkedeki krizi derinleştireceğini iddia ederek Ankara'nın bu karardan vazgeçmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁷ Libya'da meşru bir çerçevede politika izleyen Türkiye'ye yönelik etkisiz politikalarının kurbanı olan AB'nin “silah ambargosunun delinmesi” ya da “Libya'da krizin derinleşmesi” söylemlerinin gerçeklikten uzak ve taraflı bakış açısının ürünü olduğu görülmektedir. Fransa'nın resmi olarak UMH'yi destekleyip İtalya'nın rahatsızlığına rağmen sahada darbeci General Hafter'e silah desteğinde bulunması²⁸ ve Hafter'in meşru hükümete yönelik sal-

dırlarına karşı AB'nin güçlü bir ses çıkaramaması göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Libya tezkeresinin “silah ambargosunu delmek” şeklinde yorumlanmasının gerçeklikten uzak ve siyaseten yapılmış bir eleştiri olduğunun altı çizilmelidir. Bu durum aynı zamanda Libya'da göç, enerji güvenliği ve ticari ilişkiler konuları sebebiyle istikrarsızlığın sona ermesini isteyen AB'nin kendi içerisinde çelişkili bir politika izlemesine de sebep olmaktadır.

Libya krizi sahada aktif olan Türkiye ve Rusya gibi ülkelerin krizin çözümü konusunda önemli aktörler olduğunu da göstermiştir. Libya'da ateşkesin sağlanması için AB tarafından önlemler paketi hazırlanacağı yönünde Borrell'in açıklamalarının ardından²⁹ Türkiye ve Rusya'nın Libya'daki taraflara çağrıda bulunmaları ve sonrasında ateşkes ilan edilmesi³⁰ ise bu ülkedeki yerel aktörler için AB'nin ciddi bir yaptırım gücünün kalmadığını göstermektedir.

Almanya'nın öncülük ettiği Berlin sürecinin başlatılması için atılan adımlar da Almanya aracılığı ile AB'nin Libya'daki krizin çözümünde önemli bir aktör olarak sürece dahil olmasının amaçlanması şeklinde okunabilir. Fakat Berlin sürecine Türkiye ve Rusya'nın da katılımı³¹ AB'nin Libya konusunda yeterince güçlü bir ses çıkaramayarak söylem ve pratik açısından Libya'da tutarlı politikalar izleyen Ankara ve Moskova gibi aktörleri göz ardı edemeyeceğini de göstermektedir. Türkiye ve Rusya'nın Berlin sürecine davet edilmesi AB'nin Libya'da siyasi bir çözümün bulunması konusundaki konumunu da tartışmalı hale getirmiştir. Türkiye ve Rusya'nın sahada etkili aktörler olmasının AB'nin Libya'da sahanın dışına itilen bir aktör olarak görülmesine sebep olduğu yönünde eleştiriler yapılmaktadır.³²

24. “Von der Leyen Verspricht Athen Unterstützung im Streit mit Ankara”, Euractiv, 10 Aralık 2019, <https://www.euractiv.de/section/eu-aussenpolitik/news/von-der-leyen-verspricht-athens-unterstuetzung-im-streit-mit-ankara>, (Erişim tarihi: 9 Ocak 2020).

25. “Libya Türkiye'den Resmi Olarak Askeri Destek İstiyor”, *Habertürk*, 26 Aralık 2019.

26. “AB'den Türkiye'ye Libya Tepkisi”, *Deutsche Welle Türkçe*, 3 Ocak 2020.

27. Robin Emmot, “European Powers Condemn Turkish Plans to Send Troops to Libya”, *Reuters*, 7 Ocak 2020.

28. Eric Schmitt ve Declan Walsh, “U.S. Missiles Found in Libyan Rebel Camp were First Sold to France”, *New York Times*, 9 Temmuz 2019.

29. “Avrupa Birliği'nin Libya Hamlesi”, *Deutsche Welle Türkçe*, 10 Ocak 2020.

30. “Türkiye ve Rusya'nın Çağrısıyla Sağlanan Ateşkes Libya Halkı Tarafından Sevinçle Karşılandı”, *Anadolu Ajansı*, 12 Ocak 2020.

31. “Libya'daki Gayrimeşru Güçlerin Lideri Hafter Berlin Konferansı'na Katılacak”, *Anadolu Ajansı*, 16 Ocak 2020.

32. Alasdair Lane, “E.U. Sidelined On Libya as Russia and Turkey Take Leading Role”, *Forbes*, 10 Ocak 2020.

19 Ocak'ta Berlin'de on iki ülkeden devlet başkanlarının, BM, AB, Arap Birliği ve Afrika Birliği temsilcilerinin de katılımıyla yapılan zirvede öncelikli olarak Libya'da kalıcı bir ateşkesin sağlanması ve silah ambargosunun denetiminin artırılması gibi konular görüşülmüştür. Bu görüşme sonrası yayımlanan sonuç bildirgesinde BM'nin ateşkesin sağlanması için kolaylaştırıcı bir rolünün olması ve ateşkesin kontrolünün sağlanacağı denetleme komiteleri kurmasının yanı sıra ayrıca koordinasyonun sağlanması için Uluslararası İzleme Komitesi kurulması kararı da alınmıştır.³³ Bu zirvede alınan kararların ardından Hafter'e bağlı milis grubun Trablus'a yapmış olduğu saldırıyla³⁴ ateşkesi ihlal etmesi ise Berlin sürecinin etkisini ve AB'nin Libya'daki ara buluculuk faaliyetlerindeki konumunu sorgular nitelikte olmuştur.

FRANSA VE İTALYA ARASINDAKİ İHTİLAFIN AB'NİN LİBYA POLİTİKASINA ETKİSİ

AB ve önde gelen üye ülkeler arasında Libya konusunda ihtilafların mevcut olması sebebiyle Birliğin Libya'da somut ve aktif bir politika izleyemediği görülmektedir. Bu yönüyle AB'nin Libya krizinin geleceğinde söz sahibi olma konusunda güçlü bir rolü olacağını ifade etmek zordur. Genellikle etkisiz bir Libya politikası izleyen AB, üye ülkelerin Libya'da kendi çıkarlarını korumak istemeleri nedeniyle fikir ayrılığı yaşamalarının da üstesinden gelememiştir. AB ülkelerinden Fransa ve İtalya'nın Libya konusundaki anlaşmazlıklarının temelinde bu eksiklik ve başarısız politikalar bulunmaktadır. İtalya düzensiz göç meselesine çözüm bulmayı ve sahip olduğu enerji çıkarlarını sürdürmeyi amaçlarken Fransa ise bölgede hakimiyetini sağlayarak özellikle petrol meselesinde çıkarlarını korumayı hedeflemektedir.

Fransa'nın resmi olarak Serrac hükümetinin yanında yer aldığı ancak sahada Hafter'e silah yardımıyla bulunarak petrol rezervlerinden faydalanmak istediği görülmektedir. İtalya açısından ise Libya'nın eski sömürgesi olması ve İtalyan petrol şirketlerinin Libya'da

aktif olması önemli bir anlaşmazlık konusu olmuştur. Bununla birlikte İtalya'nın, Fransa'nın Libya'daki politikalarından rahatsız olmasının sebeplerinden biri de göç meselesidir. Roma hükümeti, Libya ve Akdeniz üzerinden geçişlerin artmasının ardından İtalya'ya ulaşan mültecilerin engellenmesini birinci öncelikli güvenlik meselesi olarak görmektedir. Ayrıca İtalya, Fransa'nın resmi söylemlerinin sahadaki politikasından farklı olması nedeniyle Libya'daki krizi daha da derinleştirmesinin sonucunda yalnızca Libya halkının değil tüm Afrika'dan gelecek mültecilerin kendi sınırlarına ulaşmasından endişe etmektedir.³⁵ Libya'da mevcut bulunan krizin daha da şiddetlenerek büyük bir istikrarsızlığa sebep olması özellikle mülteci konusunda AB ülkeleri açısından büyük bir krize sebep olacağından bu mesele üye ülkeler için en mühim konulardan birini oluşturmaktadır.

Libya konusunda İtalya ile Fransa arasındaki ihtilaf AB'nin Libya'da ara buluculuk yapmasını ve söz konusu krize yönelik aktif bir politika izleyebilmesini de zorlaştırmaktadır. Aslında Libya meselesi tarihsel süreç içerisinde tartışılan ve bu konuda somut adımların da atıldığı Avrupa ordusu fikrinin işlevinin tartışılmasının da önünü açmaktadır. Trump'ın ABD başkanı seçilmesinin ardından NATO müttefiklerinin GSYH'lerinin yüzde 2'sini savunma harcamaları için ayırması talebi sonrasında AB, Avrupa ordusu fikrini yeniden gündemine almıştır. Daimi Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO) ve Avrupa Müdahale Girişimini (EI2) gündemine alan AB ortak bir savunma kapasitesi geliştirmeyi hedeflemiştir. Ortak bir Avrupa ordusu sayesinde herhangi bir kriz anında hızlıca alınacak ortak bir kararla barışı korumak amacıyla söz konusu krizin yaşandığı ülkeye müdahale edilebilmesini kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Böylece anlaşmaya varılan PESCO ve EI2 için Libya krizi aslında somut bir örnek olarak gösterilebilir. Fakat Libya krizinde görüldüğü üzere Fransa'nın resmi söylemde Serrac'ı destekleyip sahada çıkarları gereği Hafter'i desteklemesi ve benzer şekilde İtalya'nın da Libya'da kendi çı-

33. "Libya Konferansı Sonuç Bildirgesi Yayımlandı", Anadolu Ajansı, 19 Ocak 2020.

34. "Hafter'e Bağlı Güçler Ateşkesi İhlal Etti", *Habertürk*, 20 Ocak 2020.

35. "İtalya ile Fransa Arasında Yaşanan Krizin Perde Arkası", TRT Haber, 13 Şubat 2019.

karları doğrultusunda hareket etmesi ile AB içerisinde fikir birliği sağlanamamaktadır. Yaşanan bu gelişmeler oluşturulması planlanan PESCO ve EI2 gibi bir askeri ortaklığı içeren projelerin geleceği ve başarısı konusunda önemli mesajlar vermektedir.

SONUÇ

Libya petrol rezervleri bakımından oldukça zengin olması ve Afrikalı mültecilerin Akdeniz'e geçiş rotası üzerinde bulunması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Libya'nın söz konusu önemine ve Avrupa'nın Afrika'ya açılan kapısı olmasına rağmen AB'nin Libya konusunda somut ve aktif bir politika izleyemediği görülmektedir. Libya'da büyük bir istikrarsızlığın ortaya çıkmasıyla Afrikalı mültecilerin Avrupa sınırlarına gelmesi sonucunda büyük bir göç krizi yaşayan AB'nin, Libya'da istikrarsızlığı önlemek için somut bir adım atmadığı ortaya çıkmıştır. AB ülkeleri arasında Libya krizi çerçevesinde fikir birliğine varılamaması bu çelişkili ve etkisiz politikaların yegane sebebini oluşturmaktadır. AB'nin somut ve etkili bir adım atamamasıyla geleneksel ortak dış politika belirleme sorununun devam ettiğini gösteren Libya krizi AB'nin çelişkili politikalar izlemesine ve üye ülkelerin konuyla ilgili farklı açıklamalar yapmalarına yol açmaktadır. AB'nin bu çelişkili ve etkisiz politikaları ise Libya'daki istikrarsızlığın

artmasına katkı sağlarken ülkedeki tarafları bir araya getirerek tüm Libya'yı temsil edecek tek bir hükümet kurulması konusunda ara buluculuk yapma girişiminin de başarısızlığa uğramasına sebep olmaktadır.

AB'nin Libya'daki krize yönelik ateşkes ilan edilmesi ve silah ambargosunun delinmesi konularında hazırlamayı planladığı önlem paketi açıklamasının ardından Türkiye ve Rusya'nın Libya'da tarafların ateşkes ilan etmesine yönelik çağrısı sonrasında ateşkes konusunda adım atılması da bu ülkedeki yerel aktörlerin AB'yi etkili bir aktör olarak kabul etmediğini göstermektedir. Aynı zamanda Almanya öncülüğünde yapılan Berlin sürecine Türkiye ve Rusya'nın da katılması AB'nin Libya'da ara buluculuk faaliyetlerinde tek başına başarılı bir süreç yönetemediğini ve burada Ankara ve Moskova'yı göz ardı edemeyeceğini de açıkça göstermektedir. Ayrıca AB'nin askeri olarak caydırıcı bir yaptırım gücünün bulunmaması Libya krizinde denklem dışında kalmasına sebep olmuş ve Libya'da askeri olarak varlık gösteren aktörlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra AB'nin Libya krizinde bölgesel ve uluslararası aktörlerle görüşmeler yürütürken yerel aktörlerle karşılıklı ve samimi ilişkiler kuramayışı ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz meselesi nedeniyle süreçten dışlamaya çalışması da Birliğin Libya krizindeki etki gücünü zayıflatan faktörler olarak öne çıkmaktadır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)